

Л. Г. Кириченко

Луганська державна
академія культури і мистецтв

ЗАСТОСУВАННЯ АКсіОЛОГіЧНОГО ПІДХОДУ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ КУЛЬТУРИ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті проаналізовано актуальність застосування аксіологічного підходу в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу культури і мистецтв. Досліджено педагогічний, психологічний і філософський аспекти розуміння поняття «цінності». Підкреслено, що застосування аксіологічного теоретико-методологічного підходу спрямоване, перш за все, на осмислення та вироблення професійних цінностей у майбутніх фахівців сфери культури. Виділено основні професійні цінності фахівця сфери культури. Проаналізовано практичне застосування аксіологічного підходу в процесі викладання соціально-гуманітарних дисциплін у вищому навчальному закладі культури і мистецтв, зокрема впровадження інтегрованого спецкурсу та педагогічних технологій.

Ключові слова: аксіологічний підхід, цінності, студенти, навчально-виховний процес, вищий навчальний заклад культури і мистецтв, технології.

Постановка проблеми. У культурному житті українського суспільства провідне місце сьогодні посідає сучасна студентська молодь вищих навчальних закладів культури як осередків майбутньої культурної еліти. Саме від її світогляду, духовних, культурних, професійних цінностей залежить культурне майбутнє нації. Зважаючи на сучасні такі суспільні проблеми, як соціальна нестабільність, політична дезорієнтація, деморалізація молоді, важливим методологічним завданням сучасної педагогічної практики вищих навчальних закладів культури і мистецтв є потреба постійного вдосконалення навчально-виховного процесу, пошук, розробка й застосування актуальних наукових підходів до організації ефективного навчально-виховного процесу з метою підготовки майбутніх фахівців з розвиненими професійними та загальнолюдськими якостями особистості.

Аналіз актуальних досліджень Аналіз наукової літератури свідчить про значний інтерес до проблеми аксіологічного підходу в освітньому процесі таких педагогів, філософів, психологів як: І. Бех, Є. Бистрицький, Б. Бітінас, О. Вишневський, П. Ігнатенко, С. Кримський, Л. Крицька, В. Лутай, В. Малахов, С. Рубінштейн, В. Сластьонін, О. Сухомлинська, В. Струманський, С. Явоненко та ін.

Проблеми підготовки фахівців для сфери культури досліджувалися в наукових розвідках М. Поплавського, О. Рудницької, О. Скарня, Г. Тульчинського та ін.

Проблеми виховання сучасної молоді розроблялися такими ученими: В. Бутенко, І. Зязюн, А. Комарова, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Семашко, Г. Падалка, Т. Танько, Г. Шевченко, А. Щербо та ін.

Аналіз психолого-педагогічних джерел щодо використання сучасних педагогічних технологій знаходимо в таких дослідників: А. Алексюк, А. Нісімчук, А. Панфілова, О. Пехота, О. Пометун, І. Прокопенко, С. Сисоєва, В. Сластьонін та ін.; ділової гри – у Т. Бибарцевої, Л. Новікової, А. Панфілової, С. Резніка, В. Трайнева та ін.

Як свідчить аналіз наукової літератури, застосування аксіологічного підходу в підготовці майбутніх фахівців сфери культури в процесі викладання соціально-гуманітарних дисциплін у вищому навчальному закладі культури і мистецтв та його аналіз не було достатньо досліджено в педагогічній практиці.

Метою статті є аналіз науково-методологічних засад аксіологічного підходу та його практичного застосування в процесі підготовки майбутніх фахівців сфери культури під час викладання соціально-гуманітарних дисциплін у вищому навчальному закладі культури і мистецтв.

Виклад основного матеріалу. У сучасній педагогічній науці аксіологічний підхід до аналізу освітніх процесів є найбільш актуальним. Аксіологічний підхід (з грецької *аксіа* – цінність) забезпечує вивчення явищ з метою виявлення їх можливостей задовольняти потреби людини, розв'язувати завдання гуманізації суспільства, у якому людина є найвищою цінністю [7, 78]. Дослідниця О. Сухомлинська визначає ціннісний підхід як «найпріоритетнішу виховну проблему» в умовах «кризи моральності й правосвідомості, соціальної нестабільності, політичної дезорієнтації» [6, 41–45].

Кожна нація віками виробляла свої уявлення про цінності життя. У працях українських філософів (С. Кримський, Є. Бистрицький, В. Малахов) досліджено проблеми філософського образу культури, національного буття, соціокультурних пріоритетів. Провідною думкою досліджень є розуміння культури як «особливої життєдіяльності», яка трансформує історичний досвід в ознаменування цінностей життя, творчості, духу, ієрархії найвищих людських якостей, формування світу людини за вимірами блага, правди, краси. Основоположник феноменологічного напрямку в аксіології М. Шелер дуже цікавився сутністю людини, якостями цілісної людини, розглядав особистість як «царину цінностей». Сукупна духовна особистість пов'язується в М. Шелера з двома модальностями цінностей – з духовними цінностями і з цінностями святині. Так, духовним цінностям і їх різновидам відповідає

сукупна особистість у галузі культури, а цінностям святині відповідає вища форма сукупної духовної особистості – церква [9].

У сучасній українській педагогіці загальнолюдські, національні цінності розглядаються як підґрунтя всього процесу виховання такими відомими вченими, як: І. Бех, В. Бутенко, Л. Масол, Н. Миропольська, Г. Шевченко, А. Щербо та ін. Цінності є основою відносин людини зі світом. І. Бех виділяє особистісні цінності як усвідомлені самовартісні смислові утворення особистості й духовні цінності, які виконують функцію орієнтації у світі та особистісного самовизначення. І. Бех наголошує, що духовно зріла особистість активно використовує такі цінності не для розв'язання побутових проблем, а, насамперед, смисложиттєвих проблем, які постають перед людиною як система «вічних питань» людського існування [1, 196].

Г. Шевченко вказує на важливості формування в студентів естетичних цінностей. У монографії «Естетичне виховання у вищих навчальних закладах України у сучасний період» Г. Шевченко наголошує, що саме в студентському віці естетичні ціннісні орієнтації молоді мають яскраво виражений індивідуалізований характер. І на сьогодні у вищих навчальних закладах є можливість розкрити багатство художніх світових надбань і специфіки національних традицій у процесі естетичного виховання студентської молоді [8, 49–51].

Пріоритетними напрямками сучасної державної політики щодо розвитку вищої освіти в контексті Болонського процесу є формування національних, загальнолюдських цінностей та інтеграція вітчизняної вищої освіти в європейський і світовий освітні простори. У працях науковців В. Біблера, І. Зязюна, О. Рудницької, Г. Шевченко підкреслюється, що головною стратегією в системі сучасної виховної роботи є реабілітація загальнолюдських цінностей, надання їм пріоритету, формування у студентів таких потреб та ідеалів, які б сприяли підвищенню естетичної культури майбутніх фахівців як основи духовної культури.

Філософське поняття цінностей стало теоретичною базою для визначення поняття «цінності» у психологічному й педагогічному аспектах. Психологи розглядають основну функцію цінностей як регулятора поведінки. Зокрема, С. Рубінштейн зазначає, що протягом усього життя відбуваються переоцінки цінностей і це є закономірним результатом діалектики життя людини, перебудови її взаємин зі світом та з іншими людьми. На його думку, через зміну внутрішніх умов відбувається актуалізація цінностей. Конкретний аналіз конкретної ситуації виявляє динаміку входження, включення та відновлення різноманітних цінностей [5].

Відповідно до положення Б. Бітінаса, серед засобів виховного впливу на особистість слід обирати знання різних систем цінностей. Автор виділяє три системи, які формують ціннісне ставлення особистості до суспільства й самої себе. Першу систему побудовано на трансцендентних цінностях, що передбачають спрямованість духовного виховання до найвищої, абсолютної цінності. До цієї системи належать такі цінності: душа, безсмертя, щастя, віра, надія, любов тощо. Другу систему виховання побудовано на соціометричних цінностях. Вищою цінністю виступає людство в цілому, а виховання націлене на формування позитивного ставлення фахівців до людей. Базовими цінностями в цій системі є свобода, рівність, братерство, мир, творчість, гуманність, згода тощо. У третій системі виховання, побудованій на антропоцентричних цінностях, базовими цінностями вважаються такі: самореалізація, автономність, задоволення, користь, відвертість, індивідуальність, оскільки цю систему спрямовано на піднесення індивідуальності у структурі людських цінностей [2, 190].

Людина як біосоціальна істота не може взаємодіяти з природою й суспільством поза визначеними нормами, цінностями, традиціями, правилами, тобто не розвивається поза культурою. Людина привласнює історичний масив культури, еволюціонуючи як соціальна істота й самотутня індивідуальність. Відповідно до програми художньо-естетичного виховання школярів у позаурочній діяльності, розробленої колективом співробітників лабораторії естетичного виховання Інституту проблем виховання НАПН України під керівництвом Л. Масол, метою художньо-естетичного виховання в позаурочній діяльності є освоєння цінностей, формування в учнів ціннісного ставлення до світу, здатності сприймати й примножувати художні цінності в царині дозвілля, виховання ціннісного ставлення до мистецтва через власний емоційний досвід [3, 1–16].

Значний інтерес для нашого дослідження становить програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні (2003 р.). Одним із завдань цієї програми є пріоритетний морально-духовний розвиток особистості й суспільства загалом. Автори програми розрізняють ціннісне ставлення людини до себе як до власного фізичного «Я», психічного «Я» та соціального «Я». До того ж акцентовано увагу на ціннісному ставленні до мистецтва й естетичного виховання: естетичне виховання спрямовується на розвиток у зростаючої особистості широкого спектру почуттів – здатності збагнути та виразити власне ставлення до мистецтва; важливим є сприймання об'єктів довкілля як естетичної цінності, ерудиція в галузі мистецтва, власний погляд на світ, здатність радіти як ознаки духовної цінності [4, 14].

Таким чином, обираючи ту чи іншу цінність, людина формує стратегічний план своєї поведінки й діяльності, визначає смислову перспективу професійної діяльності. Ціннісна орієнтація висвітлює те, заради чого діє людина, чому вона присвячує свою діяльність. Фундаментальну особливість людського існування визначають категорії Добро, Життя, Краса, Праця. Пошук сенсу власного існування – духовна потреба людської особистості. Особливої уваги набуває уявлення про життя як дарунок, і кожна особистість може знайти власний сенс життя, власне щастя, на якому змоделює смисл свого буття.

Сучасне суспільне життя висуває високі вимоги до системи освіти, потребує не тільки ретельної фахової підготовки студентської молоді, але й широкого світогляду, сучасного професіонального мислення, індивідуального усвідомлення значення людських цінностей. У сучасному навчально-виховному процесі ВНЗ культури і мистецтв виникає потреба застосування аксіологічного теоретико-методологічного підходу до осмислення та вироблення професійних цінностей у майбутніх фахівців сфери культури і мистецтв. Саме від того, як цінності увійдуть у свідомість майбутнього фахівця, залежить зміст та цілі його життя.

Соціально-гуманітарні знання студенти Луганської державної академії культури і мистецтв отримують під час вивчення таких дисциплін: «Історія України», «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Українська та зарубіжна література», «Філософія», «Педагогіка», «Психологія творчості», «Етика та естетика», «Культурологія», «Історія світової культури», «Релігієзнавство». Діяльність кафедри соціально-гуманітарних дисциплін спрямована на тісну співпрацю з профільними кафедрами, що дозволяє поєднати широку загальнокультурну підготовку майбутнього фахівця сфери культури і мистецтв із глибоким знанням спеціальності. Вивчення соціально-гуманітарних дисциплін сприяє формуванню у студентів інтересу до самопізнання, виявленню творчих задатків і розвитку їх, відкриттю для себе цінностей науки й мистецтв.

У межах роботи кафедри працюють науково-дослідні проблемні групи. Студенти беруть участь у міжнародних, всеукраїнських та обласних конкурсах з краєзнавства, у всеукраїнських студентських олімпіадах з культурології, у Днях науки академії. Традиційно проводяться святкування Днів слов'янської культури та писемності, Дня української мови й писемності, Шевченківських свят, організації поїздок студентів історичними та пам'ятними місцями Луганщини. Не зважаючи на загальну творчу ауру, що панує в академії, з метою систематичного поліпшення рівня підготовки

майбутніх фахівців сфери культури – випускників ЛДАКМ – викладачі кафедри впроваджують у свою роботу творчі педагогічні експерименти.

У своїй роботі ми спиралися на таке переконання: з використанням аксіологічного підходу в процесі отримання соціально-гуманітарних знань виникає можливість осмисленого вивчення загальнолюдських цінностей, зокрема, ціннісних орієнтацій, що включають такі поняття, як Життя, Краса, Професія. На нашу думку, важливим компонентом особистісного та професійного становлення майбутніх фахівців сфери культури є усвідомлення й прийняття професійних цінностей, до яких ми відносимо:

- інтелігентність, розуміння свого суспільного призначення;
- наявність художності – «піднесеної поетичної аури»;
- розвиненість художньої свідомості, естетичного відношення до природи, мистецтва, людини, побуту;
- розвиненість естетичних почуттів, здатність до естетичних переживань, до естетичної оцінки, до отримання насолоди від спілкування з творами мистецтва;
- мистецтво «бачити», відчувати, сприймати й примножувати художні цінності;
- здібність перетворювати буденне в художнє, здатність до саморозвитку.

Таким чином, професійна позиція є складною системою цінностей особистості, у якій інтереси, світоглядні категорії та ставлення до загальнолюдських цінностей регулюють практичну діяльність.

На основі проведеного аналізу (зокрема, психолого-педагогічних діагностик) щодо з'ясування потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій, умінь, здібностей, мотивів діяльності, особистісних особливостей студентів, їхніх потреб у вирішенні суспільних культурних завдань сьогодення, активності у творчій діяльності ми дійшли висновку про необхідність розробки програми й упровадження інтегрованого спецкурсу в студентських науково-дослідних групах з проблеми формування ціннісних орієнтацій у майбутніх фахівців сфери культури. Основними завданнями інтегрованого спецкурсу ми визначили:

- формування у студентів мотивацій, стійкого інтересу до мистецтва, краси у професійній діяльності й у повсякденному житті, ціннісних професійних та особистісних орієнтацій;
- сприяння фундаментальному засвоєнню студентами основних понять спецкурсу: «життєві цінності», «призначення людини», «суспільне завдання людини культури», «культурний розвиток особистості»;

– сприяння свідомій практичній підготовці до професійної діяльності в галузі культури, до самовдосконалення.

Програму спецкурсу було побудовано на таких основних компонентах: мотиваційний, почуттєво-емоційний, інтелектуальний і поведінковий.

Під час проведення експерименту було використано потенціал усіх соціально-гуманітарних дисциплін, а саме – проведено інтегровані практичні заняття, заняття-екскурсії, заняття-диспути, заняття-конференції, заняття-зустрічі з відомими людьми у сфері культури тощо. Наприклад, екскурсії до музеїв, відвідування яких не входить до обов'язкової виховної програми академії, – Народного музею історії ВАТ ХК Луганськтепловоз, літературного музею В. І. Даля тощо. Під час викладання спецкурсу було використано такі педагогічні технології:

– технології творчих завдань (аналіз ситуацій, подій, явищ, поведінки на основі мистецьких творів, творчих проектних робіт);

– ігрові технології (ділові ігри, побудовані на основі краєзнавчого матеріалу, насиченого культурологічним та естетичним змістом, а саме – творів художньої літератури, фотографій і малюнків краєвидів, архітектурних споруд тощо);

– рефлексивні технології (творчі завдання, спрямовані на ідентифікацію себе в художньо-образній формі з кимось, чимось, на усвідомлення й осмислення власних думок, переживань (наприклад, «Я» як провідник ідей сфери культури...»);

– технології самоуправління (завдання, спрямовані на розвиток умінь планувати свій час, керувати власним розвитком, займатися самостійною науковою діяльністю).

Спостерігаючи за студентами науково-дослідних груп, ми дійшли висновку про суттєві зміни, які відбулися на мотиваційному, почуттєво-емоційному, інтелектуальному й поведінковому рівнях формування ціннісних орієнтацій. Відмітили тенденції поширення інтересів і потреб студентів, вибору переважно творчого підходу при розв'язанні завдань, розкнутості й довіри у спілкуванні між членами робочих груп, прагнення до розвитку власних творчих здібностей, організації своєї діяльності на духовно-моральних засадах.

Таким чином, було активізовано освітнє середовище, комунікативну атмосферу, створено можливість постійної взаємодії із культурним середовищем для творчої діяльності в системі заходів академії, підвищено рівень загальної культури студентів і викладачів.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. На основі аналізу результатів застосування аксіологічного підходу в підготовці фахівців сфери культури і мистецтв у вищому навчальному закладі культури і мистецтв з'ясовано, що навчально-виховний процес набуває нового якісного змісту. Доведено якісні зміни, які відбулися в процесі формування ціннісних орієнтацій у майбутніх фахівців як майбутніх творців духовних цінностей суспільства, в їх самореалізації й саморозвитку.

Подальша розробка проблеми є важливим методологічним завданням сучасних вищих навчальних закладів культури і мистецтв. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в розробці теоретико-методологічних засад та інноваційних педагогічних технологій, що сприятиме всебічній підготовці фахівців сфери культури й виконанню суспільних потреб нашої держави, розвитку духовності й усіх сфер життя сучасного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.
2. Виховна робота зі студентською молоддю : [навч. посіб.] / Т. Ю. Осипова [та ін.] ; за заг. ред. Т. Ю. Осипової. – Одеса : Фенікс, 2006. – 288 с.
3. Масол Л. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України / Л. Масол // Шкільний світ. – 2002. – № 9. – С. 1–16.
4. Програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні. – К., 2003. – 29 с.
5. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание. Человек и мир / Сергей Леонидович Рубинштейн. – М., СПб., Н. Новгород и др. : Питер, 2003. – 512 с.
6. Сухомлинська О. В. Концептуальні засади розвитку історико-педагогічної науки в Україні / О. В. Сухомлинська // Шлях Освіти. – 1999 р. – № 1 (11). – С. 41–45.
7. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : [навч. посіб.] / М. М. Фіцула. – К. : «Академвидав», 2006. – 352 с.
8. Шевченко Г. П. Естетичне виховання у вищих навчальних закладах України у сучасний період : [монографія] / Г. П. Шевченко, Х. М. Джабер. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2004. – 208 с.
9. Шелер М. Избранные произведения / М. Шелер ; [пер. с нем.] ; под. ред. А. В. Денежкина. – М. : Издательство «Гнозис», 1994. – 490 с.

РЕЗЮМЕ

Кириченко Л. Г. Применение аксиологического подхода в подготовке будущих специалистов сферы культуры в процессе преподавания социально-гуманитарных дисциплин.

В статье проанализирована актуальность применения аксиологического подхода в учебно-воспитательном процессе высшего учебного заведения культуры и искусств. Исследованы педагогический, психологический и философский аспекты понятия «ценности». Подчеркнуто, что применение аксиологического подхода направлено на осмысление и выработку профессиональных ценностей у будущих специалистов сферы культуры. Выделены основные профессиональные ценности специалиста сферы культуры. Проанализовано практическое использование

аксиологического подхода в процессе преподавания социально-гуманитарных дисциплин в высшем учебном заведении культуры и искусств, в том числе внедрение интегрированного спецкурса и педагогических технологий.

Ключевые слова: *аксиологический подход, ценности, студенты, учебно-воспитательный процесс, высшее учебное заведение культуры и искусств, технологии.*

SUMMARY

Kirichenko L. Application of the axiological approach in the training of future experts of cultural sphere in the process of teaching social and human disciplines.

The significance of axiological approach application in the educational process of Culture and Art University has been analyzed in this article. It is indicated that the professional training of future cultural elite of the State is the most important methodological task of pedagogics in the modern crisis of morality, social instability and political disorientation. The pedagogical, psychological and philosophical aspects of the definition of «value» have been researched. It is emphasized that the universal and national human values have been studied by the scientists as the foundation for the whole process of education and as the basis of the spiritual culture in the update Ukrainian pedagogics (I. Bekh, V. Butenko, I. Zazyun, L. Masol, N. Miropolska, O. Rudnetska, G. Shevchenko, A. Scherbo and others).

The main function of values has been analyzed as regulatory policy: the result of life dialect is the revaluation of values (S. Rubenstein) that is why the update of values happens via the change of inner conditions. Being in such conditions a student makes a choice of the values and behaving mode as well as the meaning of his future professional activity and the following concepts of Kindness, Life, Beauty, Labour, Understanding of Unique «I» are the basis of that choice.

It is investigated that theoretical and methodological application of the axiological approach is primarily aimed at comprehension and development of professional values in future specialists of cultural area. The main professional values of a specialist in the sphere of culture have been indicated: intelligence, understanding of your social calling; presence of art skills; sophistication of art knowledge; developed artistic feelings; the art of «seeing», feeling, comprehension and multiplication of art values; skills to change an ordinary into art.

The practical application of axiological approach has been analyzed in the process of teaching the social and humanities disciplines in the Cultural and Art University, in particular the integrated special course has been implemented and pedagogical technologies have been offered (technology of art tasks, interactive technology, and reflexive technologies, technologies of self-management). The conclusion is made that educational process has acquired new qualified meaning in the process of value formation in future specialists who are the future creators of spiritual values in the society.

Key words: *axiological approach, values, students, educational process, University of Culture and Art, technologies.*